

had. Een boeiende ‘zelfaangever’ was de Fries Fiarco Sibrantes Degrote die als kapitein van een Staats oorlogsschip had meegedaan aan de verovering van Brazilië, maar uiteindelijk met vrouw en kinderen naar Spanje verhuisde, als bekeerd katholiek. De Brugse steenkapper Guillermo Flex had wellicht de meest bijzondere levensloop: met achttien jaar trad hij in Brugge in bij de capucijnen, vervolgens werkte hij in Marseille bij een calvinistische steenkapper, in Augsburg bij een lutherse meester en via Amsterdam kwam hij in Londen terecht bij een anglicaanse meester. Uiteindelijk vestigt hij zich in het katholieke Spanje. Mijn favoriete verhaal van de Delftse koopman Giraldo Delhoec valt echter alleen in de Spaanse editie te vinden.

Met *In de klauwen van de inquisitie* heeft Werner Thomas het definitieve boek geschreven over de bestrijding van het protestantisme in Spanje, in ieder geval voor de volgende honderd jaar.

Raymond Fagel

J. D. Tracy, *Emperor Charles V, impresario of war. Campaign strategy, international finance, and domestic politics* (Cambridge: Cambridge university press, 2002, xvi + 344 blz., €50,-, ISBN 0 521 81431 6).

In zijn boek *The Grand Strategy of Philip II* (1998; 2e verbeterde editie 2000) nam Geoffrey Parker een gecompliceerde tijdsbalk op waaruit bleek dat deze monarch slechts zes maanden lang niet in oorlog was geweest. Een dergelijke overmaat aan krijg is ook bij Filips' vader Karel V gemakkelijk vast te stellen. Inderdaad meent Tracy dat er nauwelijks één compleet vredesjaar te vinden is, tenminste indien alle Habsburgse bezittingen in ogenschouw worden genomen. Daar hij zich echter in zijn boek over Karel V als krijgsheer concentreert op Castilië, Napels en de Nederlanden, onderscheidt hij decennia waarin deze drie gebieden wel of juist niet in krijgshandelingen waren betrokken, en die laatste worden dan als tijdperken van vrede beschouwd (109-110). Maar of het nu vrede was of oorlog, geld had de keizer altijd van zijn onderdanen nodig, als het niet was om zijn laatste veldtochten te land en ter zee af te betalen, dan toch om de volgende voor te bereiden. Zeker wanneer Karel V vond dat hij vanwege zijn eer en goede naam in eigen persoon als bevelhebber ten strijde moest trekken werd de behoefte aan geld enorm, zoals Tracy overtuigend weet aan te tonen.

Dit boek gaat dus over oorlogen van Karel V, de manier waarop die werden gefinancierd en de weerslag daarvan op de binnenlandse politieke situatie in de betreffende gebieden. Tracy kenschetst de keizer als een ‘impresario of war’. Dit doet hij om de semantisch reeds bezette term ‘enterpriser’ te vermijden (8 noot 16, waar Fritz met Otto Redlich wordt verward) en, neem ik aan, tevens om verre te blijven van de uitdrukking ‘warlord’, die nog pejoratiever klinkt dan het Nederlandse ‘krijgsheer’. Uitgangspunt is het bestaan van een ‘grand strategy’ — het begrip werd door Parker in zijn bovengenoemde boek de vroegmoderne geschiedenis binnengevoerd. Het komt mij voor dat hiermee iets wordt bedoeld wat vroeger als ‘groot-machtspolitiek’ gecombineerd met ‘arcana imperii’ werd aangeduid. Ook in vroeger tijden braken de historici zich reeds het hoofd over de vraag of vroegmoderne vorsten een consistente machtspolitiek volgens een dieperliggend ‘grand plan’ wilden en konden voeren. Anders dan bij Filips II is er bij Karel V uiteraard geen sprake van uitsluitend ‘nationale’ (Spaanse) belangen die door een dergelijke ‘grand strategy’ werden gediend (22). Het is eigenlijk jammer dat Tracy niet in debat heeft kunnen treden met W. P. Blockmans, die in zijn beknopte biografie *Keizer Karel V 1500-1558. De utopie van het keizerschap* (Leuven-Amsterdam, 2000) zijn

hoofdstuktitel 'Een grote strategie?' immers van een ferm vraagteken heeft voorzien. Hoe dit ook zij, Tracy introduceert het begrip met betrekking tot de keizer zonder enige aarzeling in zijn inleidend eerste gedeelte over 'Strategy and Finance'. Daar legt hij ook het bekende systeem van overheidsfinanciering onder Karel V bekwaam uit. Hij besteedt ruim aandacht aan het moeizame streven van de regering naar belastinghervormingen en het verkrijgen van liefst steeds hogere subsidies van vertegenwoordigende politieke lichamen, alsmede aan de ook niet bepaald ongecompliceerde verhouding met de grote bankiers, die werden geacht de keizer een schier onophoudelijke stroom van kredieten te verstrekken.

In het tweede gedeelte van zijn boek beschrijft Tracy de campagnes van Karel V tussen 1529-1552. Ook hier komt de lezer natuurlijk veel bekend voor, maar Tracy weet door gebruik te maken van de meest uiteenlopende gedrukte en ongedrukte bronnen toch een eigen toon aan te brengen. Hij richt zijn oog namelijk steeds op de financiële planning en de daadwerkelijke uitvoering daarvan, met alle daarbij behorende haken en ogen: bijvoorbeeld moeizaam politiek overleg en risicovolle ad-hoc beslissingen. De financiële en fiscale gevolgen van Karels militaire mega-ondernemingen, zoals de geslaagde verovering van Tunis in 1535 en de veldtochten in het Rijnland en in Noord-Frankrijk in 1543-1544, drukten vooral zwaar op Castilië en in mindere mate op de rijke Nederlandse provincies Brabant, Vlaanderen en Holland. Maar zijn mislukte tocht tegen Algiers had hij weer niet kunnen ondernemen zonder de aanzienlijke geldelijke subsidies van zijn Zuiditaliaanse onderdanen. Het losgeld voor twee zonen van Frans I werd gedeeltelijk besteed aan een groots opgezette tocht met een Donauvloot (1532) als antwoord op het oprukken van sultan Suleyman de Grote uit Hongarije in de richting van Wenen (West-Hongarije is niet hetzelfde als het huidige Slowakije, 139).

Het derde gedeelte van het boek handelt in het bijzonder over de direct aan de oorlogen gerelateerde belastingen in Castilië, Napels, Brabant, Vlaanderen en Holland en de implicaties daarvan voor de binnenlandse politiek. Voor de Nederlanden als geheel kent Tracy in dezen veel meer belang toe aan de provinciale Staten dan aan de Staten-Generaal (311 noot 22) — een mening die hij mogelijk zou herzien na kennisneming van H. G. Koenigsbergers recente boek *Monarchies, States Generals and Parliaments. The Netherlands in the fifteenth and sixteenth centuries* (Cambridge, 2001). Kortom: vooral de uitvoerige en belangwekkende behandeling van de financiering der beschreven oorlogen vormen het sterke punt van dit boek, meer dan de beschrijving van louter militaire of politieke ontwikkelingen.

M. E. H. N. Mout

H. P. M. van de Venne, *Cornelius Schonaeus Goudanus (1540-1611), I, Leven en werk van de christelijke Terentius. Nieuwe bijdragen tot de geschiedenis van de Latijnse scholen van Gouda, 's-Gravenhage en Haarlem* (Dissertatie Nijmegen 2001; Haarlem reeks XV-i; Voorthuizen: Florivallis, 2001, 604 blz. in 2 banden, ISBN 90 75540 15 9).

Schonaeus, humanist, pedagoog en schrijver van een indrukwekkende reeks Latijnse schooldrama's, heeft nu dan toch eindelijk zijn biograaf gevonden. In jarenlange speurtochten werd door Van de Venne de basis gelegd voor een waarlijk indrukwekkende trilogie over Schonaeus, drie degelijk gedocumenteerde publicaties over diens leven en werk, zijn vriendenkring en zijn publicaties, alle verschenen in 2001. De hier besproken biografie valt dan weer uiteen in twee delen: het levensverhaal en een reeks bijzonder functionele bijlagen.

Het verhaal van Schonaeus' leven wordt verteld in een 'Leven in vogelvlucht' en negen